

és a társadalmi célok megvalósításához való felhasználása fontos pedagógiai feladat. Ugyanilyen fontos feladat a társadalmi célok kijelölése azoknak az egyéneknek a csoportjainál is, akik képességeik és adottságaik korlátozott-sága, vagy sérülése folytán sem a tehetségesek-

kel, sem az átlagos értelműekkel nem tudnak lépést tartani. A gyógyító neveléstudomány elméletének és gyakorlatának a jelenleg folyó reformmunkálatokban ezen a téren komoly feladatai vannak.

Lányiné Engelmeyer Ágnes

FÖLDES ÉVA: NÉPOKTATÁSI NÉPNEVELÉSI TÖREKVÉSEK A KORAI ANTIFEUDÁLIS NÉPI-FORRADALMI MOZGALMAKBAN.

Akadémiai Kiadó. Budapest. 1964.

FÖLDES ÉVA munkája a marxista neveléstörténetírás eddig szinte feldolgozatlan területét tárja fel: az eretnekmozgalmak nevelésközpontú törekvéseit. Az igen szép kiadású és gazdag illusztrációs anyagot tartalmazó könyv jelentőségét fokozza, hogy bár e kérdésnek Európa-szerte, sőt az USA-ban is óriási irodalma van, a marxista neveléstörténetírás nem szentelt eddig kellő figyelmet az egyébként sok érdekes problémát tartalmazó kérdésnek. Így a szerző ENGELSNEK — az eretnekmozgalmak lényegét feltáró — A német parasztháborúban foglalt alapvető útmutatásain túl, csak KAUTSKYNAK a múlt század végén megjelent és ma már sok szempontból túlhaladottnak mondható művére támaszkodhatott mint olyanra, amely összefüggő áttekintést ad az eretnekmozgalmak történetéről.

A Nyugaton létrejött gazdag irodalomnak közös lényege a középkori népi mozgalmak és eretnkségek elsődlegesen vallásos jellegének hangsúlyozása, amit az 1955-ös római történetészkongresszuson MORGEN történetészprofesszor így foglalt össze zárószavában: „Kétségtelenné látszik, hogy a középkori népi vallásos mozgalmakat nem osztályöntudat, sem pedig gazdasági követelések vezették, hanem ezek egyedüli mozgatóereje a vallás, a széles népi tömegek vallásos hite és törekvése.” (Idézi a szerző.)

Világos, hogy ezt az álláspontot a marxista történetészmélet nem fogadhatja el, a visszautasítás és cáfolat a marxista történetírás feladata. Ilyen jellegű részletes szakirodalom hiányában természetesen a szerzőnek sok helyen a neveléstörténet keretein túlmenő forráskutatásokra kellett vállalkoznia, és igen biztos marxista történetészmélettel kellett rendelkeznie ahhoz, hogy az eretnekmozgalmak helyét és jelentőségét világosan ki tudja jelölni a történeti fejlődés folyamatában, nevelési, oktatási törekvéseiket pedig megfelelően tudja értékelni. Ezeknek a kívánalmaknak a könyv messzememenően eleget tesz, sőt egy olyanfajta többletet is ad, ami az olvasó szemében a könyvet különösen érdekes olvasmánnyá teszi.

A szerző ui. nemcsak száraz tényeket, adatokat közöl a különböző eretnekmozgalmak létrejöttéről, kialakulásuk okairól, körülmé-

nyeiről, nemcsak egyszerűen leírja oktató nevelő tevékenységüket, hanem élénk tudja varázsolni a régesrég élt embereket vágyaikkal, törekvéseikkel, mindennapi életükkel tevékenységükkel, küzdelmeikkel, lázas útkeresésükkel, gyakran a mártíromságot is vállaló hősiességükkel együtt.

Ugyanakkor, amikor nyílegyenes logikával és mindenkori tényeken alapuló meggyőző erővel bizonyítja az engelsi megállapítást, hogy ui. a különböző eretnekmozgalmak esetében — lett-légyen a katarokról, valdensekről, huszitákról, vagy anabaptistákról szó — a vallásos ideológia csak burok, amely mögött a lényegét a paraszti — plebejus rétegek gazdasági — társadalmi törekvései jelentik, — nem feledkezik meg az embereket vezérlő alapvető érzelmekről sem; az egyenlőség iránti vágyról, amely nem éri be az isten előtt való egyenlőséggel, amely idegennek érzi magától a kizsákmányolást, a hazugságot, a csalást, a szemfényvesztést, és amely itt a földön is egyenlőséget akar minden téren, így a megismerés, a tudás terén is.

A szerző jól követhetően vezeti végig könyvében azt a gondolatot, amelyet egyik célkitűzésként vállal, ui. annak bizonyítását, hogy ... „az igazi népoktatási törekvések hordozója mindig maga a dolgozó nép volt, amely a saját körében alakította ki a maga szükségleteihez, lehetőségeihez mért oktatási nevelési törekvéseit.” Álláspontját széles történeti keretben fejt ki, jól tagolt, áttekinthető szerkezetben. A munka három nagy fejezetből áll, amelyek mindegyike önmagában is lezárt egésznek tekinthető, és amelyek egyszerűsége és legszervezettebb összefüggésben állnak egymással. Az első fejezet a korai eretnekmozgalmak (XI—XII. század) népoktatási törekvéseit mutatja be, és ennek keretében részletes leírást kapunk a katarok és valdensek eretnek iskoláiról. A második fejezetben a huszita forradalmi mozgalom törekvéseit, az új műveltség tartalmának kialakulását és a huszita-taborita népnevelési törekvések hazánkban megmutatókozó hatását tárgyalja a szerző. A III. fejezet a német parasztháború népoktatási, népoktatási törekvéseit tartalmazza. Ennek keretében szól a szerző a humanizmus

és a reformáció hatásáról a népi mozgalom ideológiájára, az anabaptisták eretnek iskoláiról és a parasztháború leverése után folytatott nevelői oktatói tevékenységükről. Igen érdekesen mutatja be, és a neveléstörténet szempontjából új megvilágításban tárgyalja a német olvasástanítás úttörőinek VALENTIN ICKEL-SAMERnek és követőinek, PETER JORDANNak és JACOB GRUSSBEUTENak munkásságát. A könyvet a münsteri kommuna életének, népnevelési, népoktatási törekvéseinek ismertetése zárja.

Rendkívül szépen érzékelteti a szerző az egyes fejezetek során azt a fejlődést, amely a feudalizmus kibontakozása folyamán egyre bonyolultabbá váló gazdasági — társadalmi viszonyok következtében, az egymás után és bizonyos mértékben egymás hatása alatt kibontakozó — különböző országokban létrejött — eretnekmozgalmak ideológiájában jelentkezik a „vallásos burkon” belül, — valamint az ideológiai fejlődéssel együtt jelentkező differenciálódást és előrehaladást a nevelési törekvések és oktatási módszerek terén. Az eretnekmozgalmakhoz csatlakozó dolgozó szegénynép tömegei a századok során a műveltség elsajátításáért is hősies küzdelmet folytatnak és óriási utat tesznek meg a korai eretnekmozgalmak (katarok, valdensék) legfontosabb nevelési oktatási tényezőjétől: az élő szótól, — a huszita-taborita mozgalmon keresztül, ahol már a betű megismerésének követelménye jelentkezik — az anabaptizmusig: a betűolvasás és írás széles körű elterjesztéséig. Ugyanígy, és az antifeudális népi mozgalmak ideológiái fejlődésének megfelelően — a gyónás, a csecsemőkeresztelés elvetésével — megnövekszik a nevelés jelentősége, változik a nevelési eszmény, az új társadalmi és ideológiai alapon új erkölcs csírái bontakoznak ki. Bővülnek a szervezeti keretek: a kezdetben kizárólag a családban folyó gyermekneveléstől egészen az anabaptista közösségi nevelésig.

Rendkívül érdekesen mutatja meg a szerző a műveltség tartalmának bővülését is az anyanyelvi bibliafordítás igényétől, a valdens tanító költészet bizonyos világi moralitás igényén keresztül, a Betlehem kápolna anyanyelvű feliratain és a cseh nyelvű huszita dalon, HUSZ JÁNOS helyesírási reformján és ábécéjén keresztül, a taboritáknak a mindennapi élet szükségleteitől meghatározott sokoldalú nevelésig; a könyvnyomtatás feltalálásával és gyors elterjedésével összefüggésben a betűismeret jelentőségének megnövekedését, az olvasás és írás párhuzamos tanításának igényét egészen a népi kultúra lényeges elemeinek — a táncnak és játéknak — felmerüléséig a münsteri kommunában.

Az egyre magasabb szinten jelentkező oktatási nevelési törekvések mellett világosan kidomborodnak azok a jellegzetességek is, amelyek e mozgalmak közös jellemzői, mivel

alapvetően a dolgozó nép forradalmi szükségleteit tükrözik. Így e mozgalmak során mindig előtérben áll a felnőttek tanításának, nevelésének fontossága, őket tanítják, képezik, és hozzájuk kapcsolódva, illetve rajtuk keresztül történik a gyermekek nevelése, oktatása. Ugyanígy jellemzi az antifeudális népi mozgalmak nevelési törekvéseit az anyanyelvű műveltség, az oktatás és nevelés egysége szükségességének igen korán jelentkező felismerése, a művelődési jog terén is megnyilvánuló férfiak és nők közti egyenlőség is. És végül szinte kivétel nélkül valamennyi eretnekmozgalom igen fontos szerepet szán a kétkezi munkának, a mesterségbeli tudásnak a felnőttek és gyermekek viszonylatában egyaránt.

A bemutatott és részletesen elemzett, eredeti források nyomán feltárt tények és adatok alapján világossá válik, hogy a népi forradalmi mozgalmak tettek legelőször kísérletet a tudás mindenki számára elérhető és elsajátítható anyagának kialakítására, de a feltárt tények arra is utalnak — és tegyük hozzá, a szerző elemzőkészsége ezt alá is húzza —, hogy az eretnekmozgalmak szervezői és vezetői nem kis mértékben rendelkeztek valamiféle ösztönös, gyakorlati emberismerettel, talán azt is mondhatnánk lélekismerettel. Mindenekelőtt jól ismerték a dolgozó szegénynép érzelmeit, vágyait. Ha nem a nép nyelvén, és főleg a nép lelkéből szóltak volna, nem tudnánk megmagyarázni azt a hallatlan vonzóerőt, amelyet a dolgozó tömegekre a legádázabb üldöztetés ellenére is gyakoroltak. Tanító, nevelő tevékenységükben messzemenően igyekeztek megteremteni az eredményes nevelés és tanítás feltételeit, és így nem véletlen, hogy az élőlét, az ismeretek verejtékes, a hallottak számtalan ismétlésén keresztül történő emlékeztetés vésését Husz János pl. már nem tartja elegendőnek és ezért a Betlehem kápolna falára íratja fel a legfontosabb vallási parancsolatokat, erkölcsi tanításokat, mert az a meggyőződése, hogy az egyszerű emberek többsége sokkal könnyebben jegyzi meg azt, amit szemével is érzékel, annál amit csak fülével hall. De még ennél is jelentősebb a huszita dal, a csehnyelvű dal éneklésének bevezetése, azaz a közös éneklés közös érzelmeikeltő, mozgósító hatásának felismerése, ami a továbbiakban tanító célzatú gyermekdal, vagy táncdal, játékkal összekapcsolt éneklés formájában egyre inkább beilleszkedik a népi mozgalmak mindennapi életébe. A cseh helyesírás megreformálásával is azt akarta elérni Husz, hogy az eddig nehézkes cseh írásmódot egyszerűbbé tegye és így a tanulatlan emberek is el tudják sajátítani. — És bár az ösztönös lélekismeretnek számos szép példáját idézhetnénk a könyv alapján, itt most csak a XVI. század elején működő anabaptista beállítottságú VALENTIN ICKEL-SAMER tevékenységére szeretnénk utalni, aki az olvasástanítás helyes módszerét kutatva

az akkor még általánosan használt syllabizáló betűztető eljárással szemben a csak sokkal később — a XIX. században — általánossá vált hangoztató eljárás dolgozza ki. Eszerint a mássalhangzókat nem magánhangzókkal összekapcsolva — szótag formájában — kell megtanítani, hanem rá kell vezetni a tanulókat, hogyan képezik ezeket. „A néma betűket hasonlatok és magyarázatok révén sajátíttassuk el az olvasni tanulóval és vezessük rá őket, hogy a szájban melyik hangképző szervvel vagy milyen állással képezzük ezeket”, — idézi a szerző Ickelsamert. Messze megelőzi korát Ickelsamer annak az elvnek hangoztatásával, mely szerint: „... ,aki helyesen akar olvasni, annak a szavakból kell hangokat illetve azok írott képét, a betűket megtanulni, nem a betűkből szavakat összerakni. Az olvasni tanulókat tehát szóbontás útján jutnak el az egyes hangokhoz, s ezeket, mint a szó elemeit ismerik meg.” — írja.

A gyors és eredményes olvasástanítás módjának keresése elvezeti ICKELSAMERT, majd az ő nyomán követőit a képek alkalmazása, vala-

mint az olvasás és írás párhuzamos tanítása jelentőségének felismeréséhez is. Általában a betű, az olvasás terjesztése érdekében a népi mozgalmak, főként az anabaptisták (és erre számos ötletes, érdekes példát láthatunk a münsteri kommuna életében) széles körű és igen hatékony tevékenységet fejtenek ki.

FÖLDES ÉVA munkája az anabaptizmus — a münsteri kommuna megszűnésével véget ért — forradalmi szakaszának bemutatásával és az eddigi kutatások alapján feltárt anyag ismeretében levont bizonyos következtetésekkel zárul. E következtetések közül talán a leglényegesebb az, amit a szerző így fogalmaz meg: „... ,a korai antifeudális népi-forradalmi mozgalmak népnevelési, népoktatási törekvései ugyanúgy beletartoznak a szocialista nevelés előtörténetébe, mint ahogy a korai népi-forradalmi mozgalmak is részei annak a több évszázados folyamatnak, amely az első kezdeti kísérletekből a forradalmi törekvések végső győzelméig vezetett.”

Sipos Istvánné

KONTRA GYÖRGY: A FEJLŐDŐ GYERMEK

Budapest, Gondolat, 1963

A szerző a növekvő gyermek szervezetének sajátosságait, a növekedés, a testi fejlődés során bekövetkező változásait írja le, és mutatja be számos ábrán. A hétköznapi életben is gyakran szóba kerülő testmagassággal és testsúllyal kezd a probléma tárgyalását, majd a táplálkozásról, a tápanyagszükségletről és a táplálkozási ártalmakról ír. Ezután a többi szervrendszer működésének áttekintése következik, így a légzésről, a vérkeringésről, a mozgásról, a belső elválasztású mirigyrendszerrel és az érzékelésről olvashatunk. Külön fejezet foglalkozik a beszéddel, és az e tekintetben annyira el nem hanyagolható alvással. Igen jó áttekintést ad a szerző a gyermek jellegzetes növekedési szakaszairól, azok sajátosságairól.

A könyv második részében a szerző a legfontosabb adatokat sajátos módon illusztrált grafikonokkal ill. mikrofotókkal mutatja be. Ez az ábrázolási ill. tényközlő módszer amennyire újszerű, annyira hasznos is, hisz az olvasók többsége vizuális típusú; a képek a legtöbb ember számára maradandó módon rögzítik az adatokat.

Ebben a „fejlődés képeskönyvében” számos adatot találunk hazai és külföldi gyermekcsoportok növekedésére, évenkénti gyarapodására vonatkozóan. Az egyik képes grafikon a testmagasság és a testsúly, e két jellemző adat gyarapodásának viszonyát mutatja be, egy másik a fiúk és a leányok növekedésének eltérő voltát szemlélteti, egy harmadik a növe-

kedés szociális tényezőkből következő különbségeit dokumentálja. De számos ügyes ábra támasztja alá a különböző szervrendszerek működéséről a könyv első felében elmondottakat, többek között pl. a helyes és helytelen testtartást alvás, ülés (tanulás) közben, a rendszeres teherhordás felső határát a különböző életkorokban, a gyermekek alvásiigényét stb., stb.

A könyv nagy értéke a világos, szellemes, olvasmányos stílus, amely azonban nem mesélgető, de nem is tudományoskodó. Imponáló az a könnyed biztonság, amellyel a szerző az egyes — biológiai előismereteket igénylő — kérdéseket röviden, közérthetően megmagyarázza. Kitűnően megtalálta azokat a megoldásokat — mind a színvonalban, mind a tudományos adatok mennyiségében, mind a stílusban — amelyek egy magas színvonalú ismeretterjesztő műben joggal elvárhatunk, és amelyek egyben a könyv tudományos értékét is megadják.

A gyermek testi fejlődésének ez a feldolgozása több szempontból is teljesen újszerű. A már említett gazdag és tanulságos ábraanyag mellett a szépirodalmi idézetek ragadják meg az olvasót. Ezek találóak, szellemesek, kedvesek. A szerző mindig a legjobb összefüggésben idézi őket, így azok a szakmai mondanivalót rendkívül színesé, a könyvet még vonzóbbá teszik.

A könyv legnagyobb érdeme talán az, hogy teljes és részletes összefoglalást ad a növekvő,